

Blažek, Václav; Dufková, Kristýna

Psł. *plugъ < z germ.

*plo

-

gu-/*plo

-

ga- < kelt.?

Linguistica Brunensia. 2016, vol. 64, iss. 2, pp. 55-63

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136173>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Václav Blažek – Kristýna Dufková

PSL. *PLUGŤ < Z GERM. *PLŌGU-/ *PLŌGA- < KELT.?

ABSTRACT

In the article the primary source of Slavic *plugŭ and West Germanic *plōgu-/ *plōga- “plough” is discussed. The old idea of the Celtic origin leading to Cis-Alpine Gaulish *ploṁu- “plough” and *ploṁu-ambio-rāti “plough on both wheels” is analyzed in details. The u-stem *ploṁu- is derivable from the Celtic verb *k^uleṁ-, continuing in Old Irish cloīd “turns (back), repels; turns the edge (of weapons); overthrows, destroys; changes”, related to Greek πολεῖω “I turn or go about” (intr.); “turn up the soil with the plough” (tr.) < *k^uol-eṁ-iō, besides Greek πολέω “I go about, range over, haunt; turn up the earth with plough, plough”; Latin colere “to live in, inhabit; till, cultivate, farm (land); grow, cultivate (fruit, crops)”. The Cis-Alpine Gaulish *ploṁu-, originally probably “turning {earth}”, was during first centuries CE romanized into plōvum, in the end of the 6th cent. borrowed by Langobards and around 600 spread in Bavaria, where it was adapted in the form *plōgu-/ *plōga- in agreement with Verner’s law. This form was spread to the north to other West Germanic tribal dialects during the 7th century and to the east, along the stream of the Danube to the Caranthian and Pannonian Slavs which distributed the term to more distant Slavic dialects, all probably during the 7th-8th cent.

KEYWORDS

Slavic, Germanic, Celtic, Gaulish, cultural term, plough, borrowing.

1. Praslovanské *plugŭ „pluh“ je doloženo dostatečně reprezentativně po celé Slavii: srb.-csl. *plugŭ*, bulh., mak. *plug*, sch. *plüg*, sln. *plüg*, gen. *plúga*, slk., č. *pluh*, hluž. *ptuh*, dluž. *ptug*, plb. *plauḡ*, pol. *ptug*, brus., ukr. *pluh*, strus. *plugŭ* (*Povešť vrem. let pod r. 981*), rus. *plug* (VASMER III, 387; SCHUSTER-ŠEWČ 1985–1988, 1092–1093). Slovanského původu je i lit. *plúgas*, *pliiúgas* „moderní pluh“, nř. πλοῦκι „druh velkého pluhu“ (MERINGER 1904–1905, 113) a alb. *plug* „pluh“, zatímco alb. *pluar* „radlice; pšíd“ představuje adaptaci nř. πλώρη „pšíd“, které je samo přejímkou sl. *plugarŭ (OREL 1998, 335).

2. Panuje téměř všeobecná shoda, že slovanský termín je přejat z germ. *plōgu-/ *plōga- (naposledy PRONK-TIETHOFF 2013, 92–94; opačné názory shrnuje VASMER III, 387 a doplňuje TRUBAČEV tamtéž). Substituace germánského kořenového vokálu *ō slovanským *u je pravidlem, sr. germ. *bōk- > sl. *bukъ „buk“, germ. *dōma- „soud, verdikt“ > sl. *duma „myšlenka, rada“ aj. (PRONK-TIETHOFF 2013, 79–82, 235). Mezi germánskými jazyky jsou však kontinuanty *plōgu-/ *plōga- (k rekonstrukci viz SCHAFFNER 2001, 503–504) původní zřejmě jen v západní větvi: sthn. *pfluog*, *phluog* „pluh“ (lat. gl. ‘aratum’), též „živobyčí“, střhn. *pfluoc*, gen. *pfluoges*, střdn. *plōch*, něm. *Pflug* „pluh“, střniz. *ploech* „pluh; skupina“, niz. *ploeg*, stvrfrís. ak. sg. *ploch*, stzfrís. dat. sg. *ploge*; pozdní stang. *plōg* „země, která může být zorána párem volů za den“ je zřejmě skandinávského původu (Schaffner 2001, 504, pozn. 90). Stsev. *plógr* „pluh“, s kontinuanty v isl. *plógur*, faer. *plógv*, stšv. *plógher*, stdán. *plough* id., gen. *plox* (æriæ) „Pflugland“ (SCHAFFNER 2001, 504), nor., šv., dán. *plog* „pluh“, je nejspíše pozdější západogermánskou výpůjčkou (sr. DE VRIES 1962, 426: ‘Das wort ist im skand. jedenfalls später eingeführt, auch in England und im fränk. dürfte es jung sein...’).

3.1. Na domácí západogermánské půdě se pokusil slovo *plōgu-/ *plōga-¹ vysvětlit MERINGER (1904–1905, 102–109) jako ablautový derivát slovesa *pleganān > stfrís. *plega* „konat, být snaživý či zvyklý“, stsas. *plegan* „starat se“, sthn. *pflēgan* „být zodpovědný za“, něm. *pflēgen* „pěstovat, pečovat, opatrovat“. Původní význam měl být podle MERINGERA „sázet“ a odtud „zasazovat se o“. Každopádně, počáteční vzácné *p- < ie. *b- činí slovo podezřelým, což potvrzuje i jeho další etymologie, která je temná (sr. KLUGE 1999, 626–627; KROONEN 2013, 397–398). Ve hře je také langobardské slovo *plovum*, které zaznamenává *Edictus Rothari* z roku 643: *De plovum. Si quis plovum aut ararum alienum iniquo animo capellaverit, conponat solidos tres, et si furaverit, reddat in actogild...* (viz MERINGER 1904–1905, 111, který latinizované slovo *plovum* odvozuje z pgerm. *plōgʷan) a jež pokračuje v hornoitalských nářečích dodnes: lomb. Brescia *piò*, Modena, Reggio *pyod*, Bologna *pyo*, ladino *plof* „pluh“ (MEYER-LÜBKE 1935, #6609). Nicméně svědectví Plinia posouvá použití patrně téhož termínu už do poloviny 1. st. po Kr. Ve své „Historii přírody“ [18.48] píše: *...non pridem inventum in Raetia Galliae duas addere tali rotulas, quod genus vocant plaumorati...* „nedlouho předtím byl v Galské Raetii učiněn vynález ke zdokonalení pluhu tohoto typu s dvěma malými koly, který ti lidé nazývají *plaumorati*“. MERINGER (1904–1905, 109) zde viděl pgerm. složeninu *plōgʷmo-razaz (sr. zgerm. **bauma-* : gót. *bagms* „strom“), kde druhá složka existuje samostatně ve stsas. *rath*, sthn. *rad* „kolo“. Nicméně, přítomnost germánsky hovořících rolníků na jižních svazích Alp v 1. st. po Kr. experimentujících se zemědělskou technikou nemá oporu ani v historických pramenech, ani archeologických nálezech. Chápeme-li správně svědectví

1 Byla předložena též *Wurzeletymologie* založená na srovnání s arm. *pelem* „kopat“, velš. *bwlich* „puklina, trhlina“ < kelt. **bolko-* (Orel 2003, 292).

Vergilia (70 př. Kr. v Andes u Mantovy – 19 př. Kr. v Brindisi) z jeho „Zpěvů rolnických“ (Georgica, I.169–175), byl kolesový pluh užíván minimálně v Pádské nížině, odkud Vergilius pocházel, už v 1. st. př. Kr.:

Continuo in silvis magna vi flexa domatur
¹⁷⁰*in burim et curvi formam accipit ulmus aratri.*
Huic a stirpe pedes temo protentus in octo,
binae aures, duplici aptantur dentalia dorso
caeditur et tilia ante iugo levis altaque fagus,
stivaque, quae currus a tergo torqueat imos,
¹⁷⁵*et suspensa focus explorat robora fumus.*

Vergil: *Bucolics, Aeneid, and Georgics Of Vergil*,
edited and translated by J. B. Greenough. Boston: Ginn 1900.

<http://data.perseus.org/citations/urn:cts:latinLit:phio690.phio02.perseus-lat1:1.160-1.175>

„Nejdřív násilným ohybem si na čertadlo přistrojí
jilm, v lese ten nabudíž podobu pluhu nakloněného
a přidělej k tomu oj dlouhou asi osmi střevidců;
a dvě ucha přisad a hřbetu ku dvojitému krojidla.
Lehká lípa usekne se dřív na jho; vysoký buk
na kleče, od zadu by tlačily přední kola snadno,
kouřem vyskoumej ale ta dřeva dřívě nad ohněm.“

Překlad Karel Alois Vinařický (1851, s. 48)

<http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:0242d650-e871-11e3-a012-005056825209>

Klíčové je zde slovo *currus*, které obvykle označuje různé typy vozu. Nicméně, Maurus Servius Honoratus (4.-5. st. po Kr.) ve svých komentářích k Vergiliovu podal explicitní výklad: *Currus autem dixit propter morem provinciae suae, in qua aratra habent rotas, quibus iuvantur* (Servius v edici G. THILA, 1887, 173). Užívání kolesového pluhu Římány v této době potvrzují i archeologové (sr. HAUDRICOURT – DELAMARRE 1955, 111–112; BRATANIC 1952[1953], 52–53; WHITE 1962, 45).

3.2. Další možností je, že by slovo *plovum* mohlo být latinské. S tím by v zásadě souhlasila i emendace **ploum Raeti*, kterou navrhl BAIST (1886, 285–286; autor pochybuje o případném keltském původu, neboť v žádném keltském jazyce takové slovo nezná), neboť může představovat zkomolení formy typu *plovum*. Navíc v latině je známo už od Plauta slovo *plaustrum*, jež označovalo „dvou- či čtyřkolový vůz“, též souhvězdí „Velkého vozu“. Nicméně ani latina neskýtá uspokojivé etymologické řešení žádného ze jmenovaných slov.

3.3. Z hlediska historického i geografického přichází v úvahu ještě galský původ slovního kmene **plou-/ *plau-*, na který upozorňuje už Plinius, respektive

Plautus. Na počátku 20. st. tuto ideu rozvíjí Janko (1909, 105–106; v nedávné době tak soudil SCHUSTER-ŠEWIC 1985–1988, 1092–1093), i když nepřináší žádná nová fakta. Jeho překvapivě ojedinělý názor lze podpořit následujícími argumenty. Galské *p-* pochází z ie. labiovelary **kʷ-* a hypotetický kořen **kʷlou-* má skutečně na keltské půdě oporu v staroirském slovese *clo-*² „otáčet se“ < **kʷleu-*, sr. též jeho staroirský derivát *cul* „vůz“ < **kʷolu-* (LEIA, C-121, 283). V takovém případě je třeba předložit keltskou interpretaci výrazu *plaumorati*, nespokojíme-li se s výše citovaným Bais-tovým pokusem o *interpretatio Romana* v podobě *ploum Raeti. Vezmeme-li v úvahu latinskou tendenci ke změně *ou > *auC/*avV (SCHRIJVER 1991, 436–446), je možno si představit výchozí galskou předlohu v ideální rekonstrukci *plouu-ambio-rāti „pluh na dvou- (*obou-) kolovém voze“, popř. **plouu-ambio-rāti-* „pluh oboukolový“, kde první složka rekonstruovatelná v podobě **plouu-*, nesoucí zřejmě význam „pluh“, vyhlíží jako *u*-kmen. Následuje výraz **ambio*³, kterému lze připisat význam „obou-“. Třetí člen by měl znamenat „kolo“, popř. v pl. „vůz“. Je možno uvažovat o plurálu na *-ī* (**-oi*) jako ve stir. pl. *roith* < goid. *rotī (DIL R-103-104; THURNEYSSEN 1946, 181; sr. lit. pl. *rātai*, lot. *rati* „vůz“) nebo o *i*-kmenovém složeném adj. *ambio-rāti-* „oboukolový“ (sr. lit. *dvirātis*, lot. *dvirātis* „dvoukolový vůz“). Ostrovní keltské jazyky znají dobře ie. výraz **rot(H)o-*/**rot(H)ā-*⁴ > stir. *roth* m. „kolo; vůz“, střvelš. *rot*, *rod*, velš.

2 Stir. *clōid* „turns, turns back, repels“; „turns the edge, blunts“ (of weapons); „overthrows, vanquishes, conquers, destroys“; „changes“; „perverts, leads astray“; „subdues, conquers“ (DIL C-252-53). PEDERSEN (II, 493-94) srovnával stir. sloveso s ř. *πολεύω* „I turn or go about“ (intr.); „turn up the soil with the plough“ (tr.) < *kʷol-eu-īō, vedle ř. *πολέω* „I go about, range over, haunt; turn up the earth with plough, plough“ (LS 1940, 1433); lat. *colō*, *-ere* „to live in, inhabit; till, cultivate, farm (land); grow, cultivate (fruit, crops)“. V galštině lze tentýž kořen identifikovat v kmenovém jménu *Pleumoxii* z Belgické Galie [Caesar, BG 5, 39.1], kde druhá složka může odpovídat střvelš. *moch*, stir. *mō*, *mos-*, lat. *mox* „brzy“, sti. *makšū* „rychle, brzy“ (POKORNY 1959, 747), tedy snad „rychle se pohybuující“. MERINGER (1904–1905, 109–110) navrhl jinou segmentaci: *Pleum-oxii*, kde druhou složku spojoval s etnonymem *Oxiones* [Tacitus, Germania 46.6], v němž viděl germánský derivát ie. *ukʷsō/**ukʷsen-* „vůl“ (POKORNY 1959, 1118). DELAMARRE (2001, 207) nachází kontinuanty téhož zoologického termínu i v galských osobních jménech: *Oxson*, *Oxo-garus*, *Oxi-caro*, *Oxi-dubno*, *Oxilla* aj. Lze tedy etnonymum *Pleum-oxii* interpretovat jako čisté keltské s významem „ti, kdo zapřahají voly do pluhů“, popř. „páry volů“, pokud *-m-* odráží **amb(i)-* „oba“. Meringer hledal oporu v dalším keltském etnonymu z Callaecie *Πλευταῦροι* [Strabón 3.3.7 {s. 155}], které by pak znamenalo „ty, kdo mají do pluhů zapřaženy býky“.

3 Sr. gal. *ambi-* kolem, okolo“ (např. *Ἀμβί-δραυοί* [Ptolemaios, II, 13.2] „ti, kteří žijí kolem, tj. po obou březích, Drávy“), velš. *am-* (pod vlivem *i*-umlautu *em-*, *ym-*), korn., bret. *am-*, *em-*, stir. *imb-*, *imm-* „kolem, okolo“; dále např. ř. *ἄμφω* „oba“; lat. *ambō*, *-ae*, *-ō* id. (POKORNY 1959, 34–35). Význam „obě“ je zachován v galském kompozitu *ambi-bosta „co je možno uchopit oběma rukama“, které pokračuje v rom. *ambosta > it. piemont. *ambosta*, lyon. *emboto*, katal. *almosta*, stšp. *ambuesta* aj., kde druhá složka je doložena ve stir. *bos* f. „dlaň ruky“, stvelš. *bos*, bret. *boz* id., gal. > stfr. *boisse*, fr. *boisseau* „míra obilí“ (MEYER-LÜBKE 1935, #411; DELAMARRE 2001, 36). Galský prefix *ambi-* měl též tematickou variantu, jak naznačují vlastní jména *Ambio-rix*, *Ambio-marcis* (HOLDER I, 121–122; DELAMARRE 2001, 36).

4 Utvořeno od slovesa, které je zachováno ve stir. *rethim* „běžím“, kaus. *roithim* „poháním“, *riuth* m. „běh“ < **rtu-*, velš. *tyred* „pojď!“ < *to-rete, stvelš. perf. *gua-raut* = ir. *fo-ráith* < *upo-rōt-e. V galštině se předpokládá existence kořene **ret-* v antroponymech jako *Ad-retonius*, *Ad-retilis*, *Ad-rettio* aj. (Delamarre 2001, 29). Další příbuzenstvo představuje lat. *rota* „kolo“, *birotus* „dvoukolový“ ~ lit. *dvirātis*, od *rātas* m. „kolo, kruh“, pl. *rātai* „vůz, kára“, lot. *rats* „kolo“, pl. *rati* „vůz“, *dvirātis* „dvoukolový vůz“; stdn. *rath*, stfrís.

rhod f. „kolo; běh“, *střbret. rot* f., *korn. rōs* „kolo“ (HOLDER II, 1233–1234; LEIA R–45; MATASOVIĆ 2009, 314). Identifikován může být i v galských místních jménech jako *Roto-magus & Ratu-magus* (*Tabula Peutingeriana* z 1. st. po Kr., revidovaná na počátku 5. st.) = ‘Ποτόμαγος (Ptolemaios [II, 8.7] z poloviny 2. st. po Kr.), zřejmě „vozové pole“, dnes Rouen (Holder II, 107983), a snad i glose *petor-ritum* „čtyřkolový vůz“ [Gellius XV, 30.1–7; 2. st. po Kr.], kde lze počítat s latinskou redukcí z původní podoby **petor-rotō-*, kterou zmiňuje už Gellius⁵ (další citace viz HOLDER II, 973–975). Ostrovní keltské jazyky znají i zdložené (*vřddhi*) deriváty **rōto-* > velš. *rhawd* „běh, běžecká dráha; oddíl“, a **rōtjo-* > střir. *rā(i)the* „čas roku, čtvrt roku“ (DIL R–7). Je tedy možno připustit existenci zdloženého derivátu i v galštině, který by měl podobu **rāt*⁶.

3.4. K dispozici je i archeologické svědectví o používání kolesového pluhu Kelty z území dnešní Belgie, odkud byla tato technologická inovace přenesena kolem roku 75 př. Kr. do Británie (WHITE 1962, 46⁶).

---

reth, *sth.* *rad* „kolo“; věd. *rátha*- m. „vůz“, *rathī-* „vozataj“, *ráthya-* „patřící k vozu“, *av. raeə-* „vůz“, *raieīia-* „jízdni dráha“ (Pokorný 1959, 866).

5 *Vehiculum, quod „petorritum“ appellatur, cuiatis linguae vocabulum sit, Graecae an Gallicae. Qui ab alio genere vitae detriti iam et retorridi ad litterarum disciplinas serius adeant, si forte idem sunt garruli natura et subargutuli, oppido quam fiunt in litterarum ostentatione inepti et frivoli. Quod genus profecto ille homo est, qui de petorritis nuper argutissimas nugae dixit. Nam cum quaereretur, „petorritum“ quali forma vehiculum cuiatisque linguae vocabulum esset, et faciem vehiculi ementitus est longe alienam falsamque et vocabulum Graecum esse dixit atque id significare volucres rotas interpretatus est commutataque una littera „petorritum“ esse dictum volebat quasi „petorrotum“; scriptum etiam hoc esse a Valerio Probo contendit. Ego, cum Probi multos admodum commentationum libros adquisierim, neque scriptum in his inveni nec usquam alioqui Probum scripsisse credo. „Petorritum“ enim est non ex Graecia dimidiatum, sed totum Transalpius; nam est vox Gallica. Id scriptum est in libro M. Varronis quarto decimo rerum divinarum, quo in loco Varro, cum de petorrito dixisset, esse id verbum Gallicum, „lanceam“ quoque dixit non Latinum, set Hispanicum verbum esse.<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Gellius/15*.html>*

„Whether the word *petorritum*, applied to a vehicle, is Greek or Gallic. Those who approach the study of letters late in life, after they are worn out and exhausted by some other occupation, particularly if they are garrulous and of only moderate keenness, make themselves exceedingly ridiculous and silly by displaying their would-be knowledge. To this class that man surely belongs, who lately talked fine-spun nonsense about *petorrita*, or “four-wheeled wagons.” For when the question was asked, what form of vehicle the *petorritum* was, and from what language the word came, he falsely described a form of vehicle very unlike the real one; he also declared that the name was Greek and interpreted it as meaning “flying wheels,” maintaining that *pelorritum* was formed by the change of a single letter from *pelorrotum*, and that this form was actually used by Valerius Probus. When I had got together many copies of the *Commentaries* of Probus, I did not find that spelling in them, and I do not believe that Probus used it anywhere else. For *petorritum* is not a hybrid word derived in part from the Greek, but the entire word belongs to the people across the Alps; for it is a Gallic word. It is found in the fourteenth book of Marcus Varro’s *Divine Antiquities*, where Varro, speaking of *petorritum*, says that it is a Gallic term. He also says that *lancea*, or “lance,” is not a Latin, but a Spanish word.“ [anglický překlad: John C. Rolfe 1927]

<<http://data.perseus.org/citations/urn:cts:latinLit:phi1254.phio01.perseus-eng1:15.30.30aorg>>

6 White konkrétně konstatuje: ‘The discovery of Belgic and Roman coulters in Britain immediately credited the Celtic Belgic invasion of c. 75 BC with having introduced the full wheeled plough, the strip system of ploughing, and perhaps even the open fields.’

4. Změna *-u- na -g- mohla proběhnout v severní Itálii, sr. lat. *rīvus* „potok“ > stital. *rigo*; lat. *revolvere* > ital. *rivolgere* „obrátit“ (MEYER-LÜBKE 1935, #7341, 7284; Id. 1890, 372, §442: lat. -vu- > it. -go-). Vzhledem k chronologii je však pravděpodobnější, že k ní došlo na západogermánské půdě. Změna *-u- > *-g- je zde dobře doložena: sthn. *jugund*, stdfrank. *jugind*, stsas. *juguđ*, stang. *iuguđ*, *geogođ* „mládí“ oproti gót. dat. sg. f. *jundai* id. < *iundi- < *iūnþi- < *iuunþi- < *iuuntí- < *Hju-Hu-tí-, nebo sthn., stfrís., stang. *nigon* „9“ s -g- podle řadové číslovky: stsas. *nigunda*, *nigutha*, střdn. *negende*, střniz. *neghende*, stfrís. *niūgunda*, stang. *nigođa* „devátý“ < germ. *negunþa- < *neuūnþa- < *neuūnto- (Schaffner 2001, 465-467).

5. Trajektorii postupné adaptace termínu lze rekonstruovat v následujícím řetězci: předalpské galské *plouu- je v prvních stoletích po Kr. romanizováno do podoby *plōvum. S ní se seznamují Langobardi, kteří roku 568 přicházejí do severní Itálie. Díky vazbám Langobardů na horní Podunají se termín záhy (orientačně kolem r. 600) dostává do Bavorska, kde díky vnitřním západogermánským mechanismům (Vernerův zákon aj.) získává podobu *plōgu- či *plōga-. Odtud se během 7. st. šíří na sever k dalším, tehdy ještě relativně blízkým kmenovým západogermánským dialektům (jejich rozpad lze glottochronologií datovat do 5. st. – srov. BLAŽEK 2013, 51-53), a pravděpodobně též podél Dunaje na východ ke korutanským a panonským Slovanům, a postupně k vzdálenějším slovanským komunitám, tak jako i jiné germanismy západogermánské (rané hornoněmecké) provenience, např. *grędeljъ, *kъnędzъ, *javorъ, *pęnędzъ, *stōpa, *trōba aj. (sr. PRONK-TIETHOFF 2013, 220). Chronologický rozdíl mezi pravděpodobnou dobou rozpadu slovanského dialektového kontinua (konec 6. st. – srov. NOVOTNÁ – BLAŽEK 2007, 201) a předpokládanou dobou šíření termínu *plugъ (7.-8. st.) by neměl být nikterak znepokojivý. Jako příklad může posloužit franské královské jméno *Karl*, vlastně jediná raná germánská přejímka do slovanštiny, kterou lze datovat. Ať už patřila Karlu Velikému (742-814) nebo jeho dědu Karlu Martelovi (688-741), byla Slovanů adaptována v obecně slovanské podobě *korljъ jako apelativum „král“ nejdříve během 8. st. (SKALKA, *ESJS* 6, 357; PRONK-TIETHOFF 2013, 111-112). Ze skutečnosti, že slovo proniklo ke všem Slovanům, nevyplývá, že jeho převzetí předchází rozpadu slovanské jazykové jednoty, ale pouze to, že jde o termín, který se díky své popularitě štafetovitě šířil dokonce i za hranice slovanského světa. Obdobný scénář, patrně jen s dřívějším datem, lze předpokládat i v případě termínu *plugъ.

Zkratky: ang. anglický, av. avestský, bret. bretonský, brus. běloruský, bulh. bulharský, csl. církevněslovanský, č. český, dán. dánský, dluž. dolnolužický, dn. dolnoněmecký, faer. faerský, fr. francouzský, gal. galský, germ. germánský, gót. gótský, germ. germánský, hluž. hornolužický, ir. irský, isl. islandský, it. italský, katal. katalánský, korn. kornský, lat. latinský,

lit. litevský, lomb. lombardský, lot. lotyšský, lyon. lyonský, mak. makedonský, n- novo-, něm. německý, niz. nizozemský, nor. norský, piem. piemontský, plb. polabský, pol. polský, rus. ruský, ř. řecký, sch. srbochorvatský, slk. slovenský, sln. slovinský, srb. srbský, st- staro-, stang. staroanglický, stfrís. starofřířský, sthn. starohornoněmecký, sti. staroindický, stř- středo-, střhn. středohornoněmecký, strus. staroruský, stř- středo-, stsas. starosaský, stsev. staroseverský, šp. španělský, šv. švédský, ukr. ukrajinský, v- východo-, véd. védský, velš. velšský, z- západo-.

LITERATURA

- BAIST, Gottfried. 1886. Ploum – plaumorati. *Archiv für lateinische Lexicographie und Grammatik mit Einschluss des älteren Mittellateins*. 3, s. 285–286.
- BLAŽEK, Václav. 2013. Glottochronology, its principles and results. In: VYKYPĚL, Bohumil – BOČEK, Vít, eds. *Etymology: An Old Discipline in New Context*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 41–65.
- BRATANIĆ, Branimir. 1952. On the antiquity of the one-sided plough in Europe, especially among the Slavic peoples. In: *Laos, études comparées de folklore ou d'ethnologie régionale; comparative studies of folklore and regional ethnology II*, s. 51–61.
- CAESAR, C. Julius. *Commentarii Rerum in Gallia Gestarum*. HOLMES, Thomas E. R. (ed.). 1914. Oxford: Clarendon Press.
- DELAMARRE, Xavier. 2001. *Dictionnaire de la langue gauloise: une approche linguistique du vieux-celtique continental*. Paris: Errance.
- DIL = *Dictionary of the Irish Language: Based Mainly on Old and Middle Irish Materials*. Dublin, Royal Irish Academy (Compact Edition) 1998.
- ESJS = HAVLOVÁ, Eva et alii, eds. 1989–2014. *Etymologický slovník jazyka staroslověnského 1–17*. Praha: Academia – Brno: Tribun EU.
- FALK, Hjalmar – TORP, Alf. 1909. *Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen. Dritter Teil: Wortschatz der Germanischen Spracheinheit*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- GELLIUS, Aulus. *The Attic Nights of Aulus Gellius*. ROLFE, John C., ed. 1927. London: Heinemann; New York: G.P. Putnam's Sons.
- HAUDRICOURT, André G. – DELAMARRE, Mariel J.–B. 1955. *L'homme et la charrue à travers le monde*. Paris: Gallimard.
- HOLDER, Alfred. 1896–1913. *Alt-celtischer Sprachschatz I–III*. Leipzig: Teubner.
- JANKO, Josef. 1908. O stycích starých Slovanů s Turkotatary a Germány s hlediska jazykozpytného. Zvláštní otisk z *Věstníku České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 17, s. 100–131, s. 139–192.
- JANKO, Josef. 1909. Über Berührungen der alten Slaven mit Turkotataren und Germanen vom sprachwissenschaftlichen Standpunkt. *Wörter und Sachen*. 1, s. 94–109.
- KLUGE, Friedrich. 1999. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* 23., rozšířené vydání SEEBOLD, Elmar, ed. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- KROONEN, Guus. 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden – Boston: Brill.

- LEIA = VENDRYES, Joseph – LAMBERT, Pierre-Yves 1959–1996. *Lexique étymologique de l'irlandais ancien*, Dublin – Paris: Institute for Advanced Studies – CNRS Éditions.
- MATASOVIĆ, Ranko. 2009. *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Leiden – Boston: Brill.
- MERINGER, Rudolf. 1904–1905. *Wörter und Sachen II* (1. Pflegen, Pflicht, Pflug). *Indogermanische Forschungen*. 17, 100–166.
- MEYER-LÜBKE, Wilhelm. 1890. *Grammatik der romanischen Sprachen I. Romanische Lautlehre*. Leipzig: Reisland.
- MEYER-LÜBKE, Wilhelm. 1935. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Winter.
- NOBBE, Karl F. A. – DILLER, Aubrey, eds. 1966. *Claudii Ptolemaei Geographia*. Hildesheim: Olms.
- NOVOTNÁ, Petra – BLAŽEK, Václav. 2007. Glottochronology and its application to the Balto-Slavic languages. *Baltistica*. 47(2), s. 185–210.
- OREL, Vladimir. 1998. *Albanian Etymological Dictionary*. Leiden – Boston – Köln: Brill.
- OREL, Vladimir. 2003. *A Handbook of Germanic Etymology*. Leiden – Boston: Brill.
- PEDERSEN, Holger. 1909–1913. *Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen I–II*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
- POKORNY, Julius. 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern–München: Francke.
- PLINIUS SECUNDUS, Gaius. *Naturalis Historiae, Libri III–IV*. WINKLER, Gerhard – KÖNIG, Roderich, eds. 1988. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- PRONK-TIETHOFF, Saskia. 2013. *The Germanic loanwords in Proto-Slavic*. Leiden: Brill – Rodopi.
- SCHAFFNER, Stefan. 2001. *Das Vernersche Gesetz und der innerparadigmatische grammatische Wechsel des urgermanischen im Nominalbereich*. Innsbruck: Institut für Sprachen und Literaturen der Universität Innsbruck.
- SCHRIJVER, Peter. 1991. *The Reflexes of the Proto-Indo-European Laryngeals in Latin*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- SCHUSTER-ŠEWIC, Heinz. 1985–1988. *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und nieder-sorbischen Sprache 3*. Bautzen: Domowina.
- SERVII grammatici qui feruntur in Vergilii Bucolica et Georgica commentarii. THILO, Georg, ed. 1887. Leipzig: Teubner.
- STRABONIS Geographica recognovit Augustus Meinecke. 1909–1913. Leipzig: Teubner.
- TACITUS, Cornelius Publius. *Germania*. FEHRLE, Eugen – HÜNNERKOPF, Richard, eds. 1959. Heidelberg: Winter.
- THURNEYSEN, Rudolf. 1946. *A Grammar of Old Irish*. Dublin: The Dublin Institute for Advanced Studies.
- VASMER, Max [Fasmer, Maks]. 1986–1987. *Étimologičeskij slovař russkogo jazyka I–IV*. Moskva: Progress (překlad O. N. Trubačeva z německého originálu *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: Winter 1950–1958).
- VIRGILIA Maróna *Pisy básnické*. Přeložil Karel Alois Vinařický. 1851. Praha: České museum.
- DE VRIES, Jan. 1962. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. 2., upravené vydání Leiden: Brill.
- WHITE, Lynn T. 1962. *Medieval Technology and Social Change*. London – Oxford – New York: Oxford University Press.

Poděkování: Článek vznikl pod záštitou grantu č. GA15-12215Š České národní agentury.

Václav Blažek

Department of Linguistics and Baltic Studies
Faculty of Arts, Masaryk University
Arna Nováka 1, 602 00 Brno
Czech Republic
blazek@phil.muni.cz

Kristýna Dufková

Department of Linguistics and Baltic Studies
Faculty of Arts, Masaryk University
Arna Nováka 1, 602 00 Brno
Czech Republic
399854@mail.muni.cz

